

ISRG Journal of Multidisciplinary Studies (ISRGJMS)

ISRG PUBLISHERS

Abbreviated Key Title: isrg j. multidiscip. Stud.

ISSN: 2584-0452 (Online)

Journal homepage: <https://isrgpublishers.com/isrgjms/>

Volume – IV, Issue - I (January) 2026

Frequency: Monthly

Mecelle'nin Hukuk Dilinde Edebî Söylem: Kitâbü'l-Vedîa → Kitâbü'l-Emanât Karşılaştırması

Tuba Yüksel^{1*}, Prof. Dr. Cemal Özdemir²

¹ International Burch University ORCID: 0009-0001-5671-4796

² SDU University / Kazakhstan, Shinawatra University / Thailand, ORCID: 0000-0002-1166-3083

| Received: 28.12.2025 | Accepted: 04.01.2026 | Published: 21.01.2026

*Corresponding author: Tuba Yüksel

International Burch University ORCID: 0009-0001-5671-4796

Abstract

This article examines the literary and discursive elements shaping the legal language of the Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye through a comparative analysis of Kitâb al-Wadî'a, which was drafted during the interim phase of the Mecelle Commission but never enacted, and Kitâb al-Amânât, which was prepared and promulgated after Ahmed Cevdet Pasha resumed the presidency of the commission. The main aim of the study is to demonstrate how two texts with identical legal content generate different normative effects through distinct linguistic and discursive strategies. For this purpose, the study adopts a qualitative research design based on comparative textual analysis; the articles of Kitâb al-Wadî'a and Kitâb al-Amânât are examined article by article in terms of sentence structure, economy of expression, and discursive patterns. Within this framework, the article argues that in the post-Tanzimat codification process, legal language functioned not merely as a technical medium of expression but as a constitutive element producing normative clarity, uniformity of application, and institutional persuasiveness. The transition from Kitâb al-Wadî'a to Kitâb al-Amânât thus represents an instructive case illustrating how modern Ottoman legal language was consciously constructed through discursive choices rather than substantive change.

Keywords: Ahmed Cevdet Pasha brevity (tjâz), Kitâb al-Wadî'a, Kitâb al-Amânât, legal language, Mecelle, rhetoric

Giriş

Bu çalışma, Mecelle'nin hukuk dilini kuran bu edebî ve söylemsel yapıyı, Komisyon'un ara evresinde hazırlanıp yürürlükten kaldırılan Kitâbü'l-Vedîa ile, Ahmed Cevdet Paşa'nın yeniden başkanlığa dönüşü sonrasında düzenlenerek yürürlüğe giren Kitâbü'l-Emanât arasındaki edebî söylemi incelemektedir. Aynı hukukî muhtevayı konu edinen bu iki metin, dil mimarisi bakımından belirgin farklılıklar sergilemekte; bu farklılıklar, normun algılanışı ve uygulanışı üzerinde doğrudan etkiler üretmektedir (Aydın, 1993).

Kitâbü'l-Vedîa ile Kitâbü'l-Emanât arasındaki ayrım, basit bir metin kısaltması yahut teknik revizyon olarak değerlendirilemez. Kitâbü'l-Vedîa'da hükümlerin görece uzun, açıklayıcı ve tasvire dayalı bir anlatımla kurulduğu; buna karşılık Kitâbü'l-Emanât'ta kısa, yoğun ve tek çekirdekli cümle yapılarının tercih edildiği görülmektedir. Bu dönüşüm, icâz ve fesahat ilkelerinin hukuk metnine bilinçli biçimde uygulanmasının bir sonucudur (Mardin, 1996).

Özellikle Kitâbü'l-Emanât'ta yüklemnin erken konumlanması, paralel cümle yapılarının tercih edilmesi ve tanımların cins-fasıl düzeninde kurulması, hukukî normun hem kavramsal açıklığını hem de uygulama kolaylığını artırmaktadır. Bu dilsel tercih, hâkim ve uygulayıcı açısından doğrudan alıntılanabilir gerekçe cümleleri üretmekte; böylece kanun dili, yalnızca okunabilir değil, aynı zamanda öğretilebilir bir yapıya kavuşmaktadır (Ali Haydar, 1330).

Bu çerçevede Cevdet Paşa'nın edebî birikimi belirleyicidir. Belâgat geleneğinden devralınan icaz (özlülük) ve fesahat (açıklık) ideali, KE'nin madde mimarisinde pratik ilkelere dönüşür: gereksiz geçiş kalıplarından kaçınma, örf ve teamüle doğrudan atıf, istisna ve şartın maddede tek nefeste kurulması, tazmin hükümlerinin sistematik bir son madde düzeninde yerleşmesi... Bütün bunlar, metni yalnız okunur değil öğretilebilir kılar; şerh literatürünün ayrıntıyı üstlenmesine imkân tanırken kanun cümlesi "temiz" kalır. Edebiyatın ritim, denge ve ölçülülük gibi imkânları, burada süs için değil, hukuk dilini pekiştiren araçlar olarak çalışır (Uyan, 2021). Belâgat geleneğinden devralınan ölçülülük, ritim ve denge anlayışı, Mecelle maddelerinde hukuk tekniğiyle birleşerek estetik bir norm dili ortaya çıkarmıştır. Kitâbü'l-Vedîa tecrübesi ise bu üslup bütünlüğünden uzaklaşıldığında, metnin normatif gücünün zayıfladığını gösteren öğretici bir ara evre niteliği taşımaktadır (Yavuz, 1986).

Bu çalışma, Kitâbü'l-Vedîa'dan Kitâbü'l-Emanât'a geçişi yalnızca tarihsel bir düzeltme süreci olarak değil; Osmanlı'da modern hukuk dilinin nasıl kurulması gerektiğine dair söylemsel bir deneyim alanı olarak ele almaktadır. Böylece Mecelle'de edebî söylemin, hukuk diline dışsal bir süs unsuru olmadığı; aksine normatif kesinlik, uygulama birliği ve kurumsal ikna kapasitesi üreten kurucu bir işlev üstlendiği ortaya konulmaktadır (Aydın, 1993).

1. Tarihsel Arka Plan ve Literatür

Tanzimat sonrası dönemde hukuk alanındaki dönüşüm, yalnızca yeni normların ihdasıyla sınırlı kalmamış; bu normların hangi dil ve üslup içerisinde ifade edileceği meselesini de gündeme taşımıştır. Eğitim kurumlarının yeniden yapılandırılması, ders kitaplarının hazırlanması ve ilmi metinlerin standardizasyonu, hukuk dili ile genel dil politikaları arasındaki ilişkiyi görünür hâle

getirmiştir. Bu süreçte dil, hukukun yalnızca taşıyıcısı değil, aynı zamanda kurucu unsuru olarak değerlendirilmiştir (Esirgen, 2011).

Bu çerçevede Encümen-i Dâniş'in kurulması, Osmanlı'da ilmi ve resmî dilin belirli ölçütler etrafında düzenlenmesine yönelik bilinçli bir adımı temsil eder. Hukuk, tarih ve eğitim alanlarında üretilecek metinlerin anlaşılır, dengeli ve öğretilebilir bir dil taşıması gerektiği fikri, bu dönemde giderek belirginleşmiştir. Özellikle hukuk metinlerinde kavram birliğinin sağlanması ve lafzî karmaşanın giderilmesi, modern yargı teşkilatının işleyişi açısından zorunlu görülmüştür (Ellek, 2014).

Bu dönüşüm sürecinin merkezinde Ahmed Cevdet Paşa yer almaktadır. Cevdet Paşa, dili yalnızca kurallar bütünü olarak değil, düşüncenin tertip edildiği ve hükmün etkili biçimde aktarıldığı bir zemin olarak ele almıştır. Onun dil anlayışı, doğru söyleme ve yazma alışkanlığını kazandırmayı amaçlayan bir pratik üzerine kuruludur. Kavâ'id-i Osmâniyye ile başlayan bu çizgi, farklı seviyelerde kaleme alınan eserlerle genişlemiş ve nihayet belâgat alanındaki çalışmalarıyla anlam-üslup ilişkisini kurumsal bir çerçeveye kavuşturmuştur (Oklay, 2014).

Belâgat geleneğinde fesahat ve icâz, sözün hem açıklığını hem de ikna gücünü artıran temel ilkeler olarak kabul edilir. Cevdet Paşa, bu ilkeleri hukuk metnine uyarlayarak, uzun tasvirlerden arındırılmış, dengeli ve ritmik bir kanun dili inşa etmeyi hedeflemiştir. Böylece hukuk cümlesi, yalnızca norm bildiren bir ifade olmaktan çıkarak, kolay kavranan ve hatırlanabilen bir yapıya kavuşmuştur (Karatepe, 2014).

Kodifikasyon tartışmaları da bu bağlamda iki ana eğilim etrafında şekillenmiştir. Bir görüş, Fransız Medenî Kanunu gibi hazır metinlerin iktibasını savunurken; diğer görüş, fikhî birikime dayalı yerli bir kodifikasyonun gerekliliğini öne çıkarmıştır. Cevdet Paşa, ikinci yaklaşımı benimseyerek, hukuk dilinin toplumsal ve kültürel zeminle uyumlu olması gerektiğini savunmuştur. Yabancı bir metnin doğrudan aktarımı, kavramsal kopukluklar ve uygulama sorunları doğurabilecekken; fikhî geleneğine yaslanan bir metin, yerli hukuk aklının kavramlarıyla konuşma imkânı sunmuştur (Yavuz, 1986).

Bu tercihin somut karşılığı, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin hazırlanış sürecinde açıkça görülmektedir. Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin teşkili ve temyiz usulünün kurumsallaşmasıyla birlikte Mecelle, yalnızca bir kanun metni değil, aynı zamanda hukuk dili için bir referans çerçevesi hâline gelmiştir. Metnin kısa, ölçülü ve sistematik yapısı, yeni yargı düzeninin ihtiyaç duyduğu açıklık ve birlik arayışına cevap vermiştir (Aydın, 1993).

Literatürde Mecelle'nin diline ilişkin vurgular, özellikle vecizlik ve paralel yapı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Küllî kaidelerde görülen kısa ve dengeli cümleler, hukukî ilkenin hem normatif hem de pedagojik bir işlev üstlenmesini sağlamıştır. Bu cümleler, yalnızca hüküm bildirmekle kalmamış; aynı zamanda bir hukukî ethos inşa ederek, uygulayıcıların zihninde kalıcı bir norm haritası oluşturmuştur (Kaşıkçı, 1998).

Bu tarihsel çerçeve, Kitâbü'l-Vedîa ile Kitâbü'l-Emanât arasındaki üslup ve dil farklarının tesadüfî olmadığını göstermektedir. Aksine bu farklar, Mecelle'de hukuk dilinin hangi ilkeler üzerine inşa edilmesi gerektiğine dair bir arayışın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla söz konusu geçiş, yalnızca metinsel bir revizyon değil; Osmanlı'da modern hukuk dilinin sınıdıldığı öğretici bir tarihsel deneyim alanı olarak değerlendirilmelidir (Aydın, 1993).

Mecelle literatüründe altıncı kitabın serencamı üzerine en kapsamlı birincil çalışma, toplatılan Kitâbü'l-Vedîa metnini tahlil ve transkripsiyonla ele alan M. Âkif Aydın'a aittir. Aydın, KV'nin hazırlanışı, Şeyhülislâmlığa arzı ve geri çekilişiyle birlikte metnin içeriğini sistematik biçimde serimler; çalışması, KV'den Kitâbü'l-Emanât'a (KE) geçişi anlamak isteyen araştırmacılar için temel bir başvuru niteliği taşır (Aydın, 1993). Daha genel çerçeve yazıları ve ansiklopedik maddeler ise tedvin sürecinin kronolojisini, komisyonun bileşimini ve Ahmed Cevdet Paşa'nın yeniden göreve dönüşünü özetleyen bir arka plan sunar (Aydın & Halaçoğlu, 1993; Yavuz, 1986).

Şerh literatüründe Ali Haydar'ın *Dürrü'l-Hükkâm*'ı, KE'nin kavram ve hükümlerini ayrıntılı biçimde yorumlayarak Osmanlı uygulamasındaki karşılığını görünür kılar. Bununla birlikte eserin odağı, yürürlükteki metnin fikhî ve ameli açıklanmasıdır; KV ile KE arasında madde-madde bir üslup veya söylem karşılaştırması yapılmaz (Ali Haydar, 1330). Cevdet Paşa'nın düşünce dünyası ve hukuk dili anlayışının tarihsel-fikrî arka planı için *Tezâkir* (Baysun, 1986) ve seminer bildirileri (Yavuz, 1986), Mecelle'nin hazırlanma sürecindeki kurumsal tartışmaları belgeleyen tamamlayıcı kaynaklar olarak öne çıkar.

Mecelle'nin dil mimarisi ve üslubuna ilişkin çalışmalarda, özellikle icâz ve belâgat kavramları çerçevesinde önemli tespitler yapılmıştır. Klasik belâgat literatüründe icâz, anlamın zedelenmeden en az lafızla ifade edilmesi; belâgat ise sözün hâlin ve maksadın gereklerine uygun biçimde kurulması olarak tanımlanır. Bu çerçevede Mecelle dili, gereksiz ayrıntıdan kaçınan, hükmü çekirdek cümle yapılarıyla kuran ve uygulayıcı açısından açıklık üreten bir hukuk dili örneği olarak değerlendirilmiştir (Karatepe, 2014). Bununla bağlantılı olarak metnin, zahiren sade fakat içerik itibarıyla yoğun bir anlatım kurması bakımından sehl-i mümteni vasfı taşıdığı da belirtilmiştir. Sehl-i mümteni, ifadenin kolay ve yalın görünmesine rağmen benzerinin üretilmesini güçleştiren bir üslup özelliğini ifade eder ve Mecelle'nin normatif cümlelerinde bu özelliğin izleri açıkça görülür.

Bununla birlikte mevcut çalışmalar, çoğunlukla Mecelle'nin bütününe ilişkin genel dil ilkelerini veya yürürlükteki metnin (KE) üslup özelliklerini tasvir etmekle sınırlıdır. Aynı hukukî muhtevaya sahip KV ile KE'nin, farklı cümle mimarileri aracılığıyla nasıl farklı normatif etkiler ürettiğini; paralel söyleyişler, yüklem konumu, kip ve modalite tercihleri, asıl-istisna ile şart-sonuç iskeletleri ve örfe atıf biçimleri gibi mikro göstergeler üzerinden madde düzeyinde karşılaştıran çalışmalar ise sınırlıdır. Bu makale, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlayarak KV → KE geçişini edebî söylem-hukuk dili ekseninde, madde-madde bir okuma yoluyla görünür kılmayı hedeflemektedir.

1.1 Kitâbü'l-Emânât ve Kitâbü'l-Vedîa

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin ilk beş kitabı, Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında ve onun belirlediği yöntem çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu dönem, yalnızca bir hukuk metninin değil, aynı zamanda klasik Osmanlı nesrinin icâz ilkesini hukuk diliyle tercüme eden özgün bir metnin ortaya çıktığı safhayı temsil eder. Mecelle'nin başarısı fikhî muhtevadan ziyade, bu muhtevanın veciz, soyut ve tekrar etmeyen bir dille ifade edilebilmiş olmasında aranmalıdır. Cevdet Paşa'nın hukuk dili, belâgatte “az lafızla çok mânâ” ilkesine tekabül eden icâz-ı belîğ anlayışıyla örtüşür (Mardin, 1996).

Mecelle'nin altıncı kitabı olan Kitâbü'l-Vedîa, Ahmet Cevdet Paşa'nın Mecelle Cemiyeti'nden uzaklaştırıldığı bir dönemde

hazırlanmıştır. Bu kitap, Mecelle tarihinde istisnâ bir akıbet uğramış; yürürlükten kaldırılmakla kalmayıp matbu nüshaları da toplatılmıştır. Bu hadise, Osmanlı kanunlaştırma tarihinde nadir rastlanan bir durumdur ve metnin yalnızca hukuken değil, zihniyet düzeyinde de reddedildiğini göstermektedir. Bu tarihsel kırılma, metnin yalnızca içeriğinde değil, dilinde ve ritminde de kendisini açıkça hissettirmiştir. Kitâbü'l-Vedîa, kurumsal olarak Mecelle Cemiyeti tarafından hazırlanmış olmakla birlikte, bireysel müelliflik bilincinden ve ortak bir üslup disiplininin yoksundur. Metin, yasa koymak yerine açıklamaya yönelmiş; kanun dili, fikhî metni anlatımına yaklaşmıştır. (Aydın, 1993).

Mecelle'nin üslubunun oluşumunda komisyon pratiği ve metin mühendisliği önemlidir. Cevdet Paşa'nın kısa süreli ayrılığı sırasında hazırlanan bölümlerde dilin uzadığı ve ritmin bozulduğu yönünde döneme ait anlatılar vardır.

Kitâbü'l Vedîa yerini Kitâbü'l-Emanâta bırakmıştır. Bu değişim, çoğu değerlendirmede bir “başarısızlık” yahut “geri çekilme” olarak yorumlansa da, metinlerin tarihsel ve dilsel özellikleri birlikte ele alındığında, söz konusu durumun esasen Mecelle'de üslup ve yöntem bakımından yaşanan bir ara tecrübe olduğu görülmektedir (Aydın, 1998).

Kitâbü'l-Vedîa'nın hazırlanma sürecinde Ahmet Cevdet Paşa'nın Mecelle Cemiyeti'nden bir süreliğine ayrılmış olması, metnin dil ve üslup karakterini doğrudan etkilemiştir. Nitekim Kitâbü'l-Vedîa'da yer alan maddelerin, Mecelle'nin diğer kitaplarında görülen veciz, dengeli ve belâgat merkezli icâz üslubundan belirgin biçimde uzaklaştığı dikkat çekmektedir. Maddeler görece daha uzun, açıklayıcı fakat yer yer dağınık bir anlatıma sahiptir. Bu durum, kodifikasyon mantığı açısından metnin normatif açıklığını zayıflatmış, hukuk dilinde aranan kısa, öğretici ve ezberlenebilir formun kaybolmasına yol açmıştır.

Buna karşılık Kitâbü'l-Emanât, Ahmet Cevdet Paşa'nın yeniden Mecelle çalışmalarının başına geçmesiyle birlikte hazırlanmış ve Mecelle'nin genel üslup çizgisiyle tam bir uyum göstermiştir. Kitâbü'l-Emanât'ta maddelerin daha kısa, kavramsal olarak daha net ve belâgat açısından daha dengeli olduğu görülür. Özellikle emanet ilişkisine dair hükümlerin, külli kaidelere yaslanan bir sistematik içinde sunulması, Mecelle'nin öğretici ve normatif dil anlayışını yeniden tesis etmiştir.

Bu karşılaştırma, Kitâbü'l-Vedîa'nın Mecelle geleneği içinde bir istisna teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu istisna, Mecelle'nin dil ve yöntem başarısızlığını değil, aksine Ahmet Cevdet Paşa'nın hukuk dili konusundaki yaklaşımının ne derece belirleyici olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kitâbü'l-Vedîa tecrübesi, Mecelle'de dilsel sadelik, icâz ve estetik dengenin yalnızca bir tercih değil, hukukî işlevselliğin zorunlu bir unsuru olduğunu ortaya koymuştur.

Bu yönüyle Kitâbü'l-Vedîa ile Kitâbü'l-Emanât arasındaki fark, yalnızca iki hukuk metni arasındaki teknik bir ayrım değildir; aynı zamanda Osmanlı'da modern hukuk dilinin nasıl kurulması gerektiğine dair bir tecrübe alanıdır. Kitâbü'l-Vedîa, belâgatten uzaklaşan hukuk dilinin uygulamada ne tür sorunlar doğurabileceğini gösterirken; Kitâbü'l-Emanât, Ahmet Cevdet Paşa'nın icâz merkezli üslubunun neden Mecelle'nin bütünlüğü için vazgeçilmez olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur.

Dolayısıyla bu iki kitap arasındaki ilişki, Mecelle tarihinde bir kopuş değil; üslup, yöntem ve dil bakımından öğretici bir geçiş evresi olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirme, Mecelle'nin

başarısını yalnızca içerik düzeyinde değil, dil ve estetik tercihleriyle birlikte anlamayı mümkün kılmaktadır.

1.2 Ahmet Cevdet Paşa ve Edebî Kişiliği

Ahmet Cevdet Paşa, Tanzimat döneminin hem geleneği temsil eden hem de modernleşmeyi kurumsal bir çerçeveye oturtan en önemli simalarından biridir. Devlet adamı, tarihçi, hukukçu ve aynı zamanda güçlü bir dil ve edebiyat bilgini sıfatlarıyla çok yönlü bir entelektüel kimlik sergilemiştir. Onu çağdaşlarından ayıran en önemli özellik, modernleşme fikrini taklit üzerinden değil, geleneğin iç mantığını yeniden işleyerek dönüştürme yolunu tercih etmesidir. Cevdet Paşa'nın devlet düzenine, eğitime, dil reformuna ve özellikle Mecelle'nin oluşumuna yaptığı katkılar, Osmanlı modernleşmesinin düşünsel omurgasını oluşturur (Kıyık,2020). Paşa, bürokratik yapı ile ilmi gelenek arasında köprü kurmuş; hem saray hem de ulema tarafından güvenilir bir otorite kabul edilmiştir. Bu yönüyle o, Osmanlı modernleşmesinin yalnızca teknik değil, zihinsel ve dilsel dönüşümünde belirleyici bir aktördür. Modern devlet düzeninin ihtiyaç duyduğu hukuki sistematik ile Osmanlı toplumunun dil ve kültür kodlarını bir araya getirme çabası, onun entelektüel portresinin merkezinde yer alır.

Cevdet Paşa'nın edebî kişiliğini şekillendiren en önemli unsur, küçük yaşlardan itibaren aldığı klasik medrese eğitimidir. Aldığı eğitim nahiv, sarf, belâgat, mantık, kelam, usûl-i fıkıh ve kıraat gibi alanları kapsar. Özellikle Belâgat-ı Osmaniye ve Tercüme-i Şerife üzerine yapılan değerlendirmelerde, Paşa'nın belâgat ilimlerine derin bir vukufiyet gösterdiği belirtilir. Ona göre söz, yalnızca bir ifade aracı değil; anlamın en berrak ve en ölçülü hâlde ortaya konduğu zihinsel bir disiplindir. Paşa'nın şiirle ilgisi, nazım kabiliyeti ve nesirde “icâz” yani özlü anlatım tercihi bu klasik eğitimden beslenir (Özkan,2006). Dönemin birçok âlimi gibi Paşa da edebiyatı bir estetik deneyim olarak değil, düşüncenin düzenlenmesinin bir vasıtası olarak görür. Onun nesrinde görülen denge, ritim ve anlam yoğunluğu, klasik Arap belâgatının derin etkisini taşır. Bu nedenle Cevdet Paşa'nın edebî kimliği, sadece güzel yazma becerisine değil, düşüncenin mantıklı ve estetik bir bütünlük içinde ifade edilmesine dayanır (Oklay, 2014).

Cevdet Paşa, Türkçenin sadeleşmesi ve terimleşmesi konusunda 19. yüzyılın en güçlü fikir önderlerinden biridir. Ona göre dil yalnızca bir iletişim aracı değil, millî kimliğin ve adaletin taşıyıcısıdır. Dilin sadeliği ile ilmin derinliği arasında bir çelişki görmeyen Paşa, ağır ve anlaşılmaz ifadeleri eleştirir; özellikle hukuk ve eğitim metinlerinin halkın anlayacağı bir dille yazılması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, Mecelle'nin veciz, ölçülü ve yüksek edebî değere sahip üslubunun zemininin nasıl oluştuğunu açıklar. Cevdet Paşa'nın dil reformu anlayışı, sadeleşmeyi savunan birçok Tanzimat aydınının aksine, köksüz bir yenilikçilik değil; Arapça-Farsça terkiplerin dengeli kullanımıyla Türkçenin merkezi konumunu güçlendiren bir sentezdir (Polat, 2003).

Paşa'nın Mecelle'de kurduğu dilin sıradan bir kanun dili olmadığını açıkça görülmektedir. Cevdet Paşa, Mecelle ile yalnızca hukuku kodifiye etmemiş; aynı zamanda Osmanlı'da ilk kez “estetik bir hukuk dili” inşa etmiştir. “İcâz” (özlülük), “sehl-i mümteni” (söylemesi kolay ama yazması zor ifade), fesahat (açıklık) ve mizan (ölçü) gibi belâgat ilkeleri, Mecelle maddelerinin tamamına sinmiştir. Bu nedenle Mecelle'deki her madde hem hukukî hem de edebî bir değere sahiptir. Örneğin “Zarar izale olunur”, “Asıl berâet-i zimmettir”, “Yakin şek ile zail olmaz” gibi küllî kaideler yalnızca hukukî ilkeler değil; ritmik, dengeli ve ezberlenebilir bir dil formunun ürünüdür (Keskin,2024). Cevdet Paşa böylece hem ulemanın ilmi titizliğine hem de halkın

estetik algısına hitap eden bir hukuk üslubu geliştirmiştir. Bu makale özelinde vurgulandığı gibi, Kitâbü'l-Vedâ'da ortaya çıkan üslup bozuklukları, Paşa ve komisyonun özgün üslubunun değerini daha görünür kılmış; ardından yazılan Kitâbü'l-Emânât, Mecelle'nin asıl estetik çizgisini yeniden tesis etmiştir.

1.3 Mecelle'ye Yansıyan Hukuk-Dil-Estetik Anlayışı

Mecelle'nin estetik gücü, Ahmet Cevdet Paşa'nın dil anlayışından ayrı düşünülemez. Paşa, Mecelle ile yalnızca hukuku kodlamamış, aynı zamanda Türkçe için benzersiz bir hukuk dili kurmuştur. Kitâbü'l-Vedâ'nın Paşa dışında yazılmış olması ve dil-üslup bakımından zayıf bulunması, onun üslubunun Mecelle'deki belirleyici değerini daha da görünür kılmıştır (Aydın,). Bu kitaptaki aksaklıklar üzerine Paşa'nın Kitâbü'l-Emânât'ı yeniden kaleme alması, Mecelle'nin dil bütünlüğünün tesisi açısından dönüm noktasıdır.

Mecelle'nin dili “icaz”, “sehl-i mümteni”, ritmik denge ve anlam yoğunluğu ilkeleri üzerine kuruludur. Bu durum, yalnızca hukukî açıklığı değil, aynı zamanda estetik bir ikna gücünü de beraberinde getirir. Akademik araştırmalar Mecelle maddelerindeki ritmik yapının bilinçli bir tercih olduğunu ortaya koyar (Uyan,2021). “Zarar izale olunur”, “Asıl berâet-i zimmettir”, “Yakin şek ile zail olmaz” gibi küllî kaideler bu estetik-hukukî sentezin en çarpıcı örnekleridir. Böylece Mecelle, Osmanlı'da hukuk dilini hem rasyonelleştiren hem de estetikle güçlendiren özgün bir söylem alanı kurmuştur.

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma kapsamında, Osmanlı hukuk metinlerinin dilsel ve söylemsel yapısını incelemeye elverişli olması sebebiyle doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi; belirli bir amaca yönelik olarak yazılı kaynakların sistematik biçimde toplanması, okunması, çözümlenmesi ve yorumlanmasını kapsayan bir yöntemdir. Bu çerçevede Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin yürürlükten kaldırılan altıncı kitabı olan Kitâbü'l-Vedâ (KV) ile yürürlükte kalan Kitâb-ül-Emânât (KE) metinleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin emanet hukukuna ilişkin düzenlemeleri oluşturmaktadır. Örneklem olarak ise Mecelle'nin yürürlükten kaldırılan Kitâbü'l-Vedâ bölümü ile bu bölümün yerine ikame edilen Kitâb-ül-Emânât maddeleri esas alınmıştır. Çalışmada ayrıca ilgili madde metinlerinin hazırlanış sürecine ışık tutan tarihî belgeler, şerhler ve konuya ilişkin ikincil literatürden de yararlanılmıştır. İnceleme, özellikle iki metin arasındaki dil, üslup ve anlatım farklarını görünür kılmaya odaklanmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, KV ve KE metinlerinin madde bazlı olarak incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Çalışma, metin çözümlemesine dayalı nitel içerik analizi esas alınarak üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, her iki metindeki maddeler cümle yapısı, kavram kullanımı ve anlatım biçimi dikkate alınarak tasnif edilmiştir. İkinci aşamada, metinler anlatım ekonomisi, normatif yoğunluk ve dilsel sadeleşme ölçütleri bakımından karşılaştırılmıştır. Üçüncü aşamada ise elde edilen bulgular, Tanzimat sonrası hukuk dili ve kanunlaştırma anlayışı bağlamında yorumlanarak değerlendirilmiştir. Bu yöntemle, Mecelle'nin altıncı kitabında yapılan değişimin yalnızca içerik düzeyinde değil, aynı

zamanda hukuk dili ve söylemi açısından ne tür dönüşümlere işaret ettiği ortaya konulmuştur.

3. Bulgular

Kitâbü'l-Vedîa ile Kitâbü'l-Emanât Arasında Üslup ve Söylem

3.1 Uzun zincirden çekirdek hükme: cümle mimarisinde dönüşüm

KV'nin birçok maddesinde hüküm, uzun bağlaç dizileri ve art arda eklenen yan tümcelerle verilir. Okur, kastedilen anlamı ancak cümlelerin kıvrımları içinden geçerek bulabilir. KE'de aynı içerik, tek nefeste okunabilen bir çekirdeğe dönüşür. İcap-kabul düzeni KV'de birkaç maddeye dağılırken KE bunu sarıh/delâlet ikiliğini örneklendirerek tek maddede toplar. Sadeleşme, yalnızca kelime azaltmak değil; cümlelerin ritmini değiştirmektir. Yüklemin erken konumlanması ve benzer uzunlukta parçalardan oluşan akış, hükmü hatırlanabilir kılar; metin, anlatıdan ziyade kural cümlesi üretir.

Kitâbü'l-Vedîa'da 766,767,768,769. maddelerin içeriği Kitâbü'l-Emanât'ta tek maddede verilmiştir:

766. “Vedîanın rûknü idib ve kabuldür.”

767: “Vedîada icab ve kabul örfve adet-i belde üzere akd-i idâ'î inşa ve icad için sarıhan ya delaleten akideynden sadır ve zahir olan şeydir.”

768. “Sarihen icab ve kabul ancak idâ'a delaleti zabire olan sözler ile olur. Mesela sahib-i vedîa şu malı sana idâ' ettim deyip mûda' dahi kabul ettim dese sarahaten idâ' etmiş olur.”

769. “Delaleten icab ve kabul idâ'da müsta'mel olup delaleti zahire olmıyan söz ile olduğu gibi fiil, ya mukarin-i rıza olan sükut ile dahi olur. Mesela şu metai bana ver, ben de dursun deyip sahib-i vedîa dahi verdim dese delaleten idâ' münakid olur”.

Bu dört maddeye karşılık olarak, tüm maddelerdeki hükümleri de içine alacak şekilde KE'de tek madde düzenlenmiştir:

“Sarahaten yahut delâleten icâb ve kabul ile idâ' mün'akid olur.” (KE md. 773)

3.2 Tasviriden tarif-i hükmîye: tanımın edebî ekonomiyle birleşmesi

KV'de tanım sahası yer yer tasvire yaklaşır; kavram, onu çevreleyen açıklama ekleriyle beraber verilir. KE'de ise tanım, cins-fasıl düzeninde ve artıksız biçimde kurulur: önce kavramın yeri, sonra onu ötekilerden ayıran fasıl zikredilir. Böylece sözlük tadındaki tasvirler yerine hükmü taşıyan tanım tercih edilir. Bu edebî ekonomi, uygulamada iki sonuç üretir: Kavram sınırı berraklaşır; şerhler ve örf atıfları ayrıntıyı üstlenirken kanun cümlesi temiz kalır.

763. “Vedîa: Bir kimse li eclî'l-hıfz emini olan kimse yanında bıraktığı maldır.”(KV)

“Vedîa hıfz için bir kimseye idâ' olunan maldır.”(KE,763)

3.3 Modalitede sıkılaşma ve kurumsal ton

KV'nin temkinli anlatımı kimi maddelerde ‘olunur/olursa’ gibi ihtiyat kipleriyle ilerler. KE, aynı fikri koruyarak modaliteyi sıkılaştırır: şart-sonuç çizgisi netleşir, özne geri çekilir, kanun öznesiz bir kesinlik tonuna kavuşur. Bu, metnin kudretini yükseltmeden kesinleştirmek demektir; kısa ve dengeli cümlelerle sağlanan sakin bir otorite söz konusudur. Yargı diliyle

birleştiğinde, bu cümleler karar metninde doğrudan alıntılanabilecek gerekçe formüllerine dönüşür.

KV;779 : “Vedîa muda' yanında emanettir. Binaenaleyh muda'ın teaddi ve taksiri bulunmadığı halde helak olan

vedîa hakkında zaman yoktur.”

“Vedîa yed-i müstevda'da emanettir.” (KE md. 777)

3.4 Terimde birlik ve paralel söyleyiş:

KV'de aynı kavram alanına dağılmış eşanlamlı ibareler zaman zaman yanyana görünür. KE, aynı alanı tek terim etrafında toplar. Bu birlik, cümlelerin iç ritmini güçlendirir: ‘asıl-istisna’, ‘şart-sonuç’, ‘kusur-teaddî’ gibi çiftler eş-uzunluklu parçalarla kuruldukça metin yalnız anlaşılır olmakla kalmaz, işitilir ve hatırlanır hâle gelir. Hukuk metnindeki bu ritim, edebiyatın bilinen etkilerinden yararlanır; ama onu süs için değil, normu pekiştirmek için çağırır.

“Kusur yoksa tazmin yoktur. Teaddî varsa tazmin vardır.”

3.5 Örf'e atf ve pratik köprü

KV'nin kimi yerlerinde örf ve teamül tasvir edilerek anlatıya katılır. KE'de örf, tasvire boğulmadan öz cümlelerin bir unsuru olarak görünür. Bu tercih, metni hafiflettiği kadar, hayatla kurduğu bağı da güçlendirir. Örnekler gerekçe ve şerhe çekilince kanun cümlesi öğretilabilir bir forma kavuşur; okur ayrıntıyı ararken kuralı kaybetmez.

“Muda' vedlayı bizzat kendisi hıfz ettiği gibi ümerrasından birine dahi verip hıfz ettirebilir.”(KV 780)

“Vedîanın emsâli vechile muhafazası lazımdır” (KE md. 782)

3.6 Somut karşılaştırmaların gösterdiği: ritim ve netlik

Seçilmiş eşleşmeler eğilimi somutlaştırır: icap-kabul KE'de tek maddede düzen tutturur; talep üzerine iade, masraf ve gecikme hâlinde tazmin KV'de dağılırken KE'de tek nefeste toplanır; karıştırma (imtizâc) meselesinde KE, ‘izinsiz + tefrik edilemez karışım = teaddî = tazmin’ diye ezberlenebilir bir cümle kurar. Kimi maddelerde KE, KV'nin ifadesini neredeyse korur; yalnızca paralel söyleyişin eş-uzunluk ve vurgu imkânlarını kullanarak onu daha dengeli kılar.

“Vedîayı sahibi talep ettikte kendisine red ve teslimi lâzım gelir.” (KE md. 794)

“Vedîanın emsali vechile muhafazası lazımdır.” (KE md. 782)

“... tefrik olunamayacak sûrette karıştırmak teaddîdir.” (KE md. 788)

“Vedîayı tesliminde mekân-ı idâ' muteberdir.” (KE md. 797)

Karşılaştırma, edebî söylemin Mecelle'de hukuk dilinin kurucu ilkesi olduğunu göstermektedir. KV'nin uzun ve örnek yığın tasviri, KE'de icaz-fesahat, paralel yapı ve tek-terim standardına dönüştürülmüş; bu sayede hâkimin ‘alıntılanabilir gerekçe’ ihtiyacına cevap veren kalıp cümleler ortaya çıkmıştır. Tanım maddelerinin ‘tarif-i hükmî’ye dönüşmesi, şart-sonuç ve asıl-istisna iskeletlerinin eş-uzunluklu cümlelerle verilmesi ve örf'e doğrudan atf yapılması; hem kavramsal netlik hem de uygulama birliği sağlayan bir söylem teknolojisi oluşturur.

4. Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, Mecelle'nin hukukî norm üretimini salt “içerik aktarımı” olarak değil, dil mimarisinin örgütlediği bir ikna düzeni olarak kavramayı gerektiriyor. Kitâbü'l-Vedîa (KV) ile

Kitâbü'l-Emanât (KE) arasındaki fark, metnin kısalıp uzamasından ibaret değildir; cümle kurma teknikleri, terim standartları, paralel söyleyiş ve tanım formu üzerinden yeniden kurulan bir normatif estetikten söz ediyoruz (Aydın, 1993).

- i. Dil mimarisi ve norm etkisi: KE, KV'de dağınık ve tasviri ilerleyen cümleleri, tek çekirdeğe odaklı kısa ve ritmik yapılara dönüştürüyor. Yüklemin erken konumlandığı, “asıl-istisna” ve “şart-sonuç” eş-uzunluklu kalıplarla verilen bir söyleyiş, yalnızca anlaşılır bir düzyazı değil; karar metnine alıntılanabilir gerekçe üreten bir hukuk dilidir (Karatepe, 2014). Bu dönüşüm, belâğatın icaz-fesahat ideallerini kanun tekniğine tercüme eder.
- ii. Terim birliği ve bellek: KE'nin tek-terim ilkesine bağlılığı (ör. kusur/teaddî ayrımı, “tarif-i hükmî”nin cins-fasıl düzeni) okuma hızını artırdığı kadar, kurumsal bellek üretir: aynı terim, aynı bağlamlarda tekrarlandıkça, uygulayıcıların zihninde normun sabit bir haritası oluşur (Yavuz, 1986). Edebî ritmin burada işlevi “süs” değil, hatırlatıcı bir iskelet sağlamaktır.
- iii. Örf'e atf ve pratik köprü: KE'nin örf'e doğrudan ama tasvire boğulmadan yaptığı atfılar, kanun cümlesinin temiz kalmasına ve ayrımının şerh/gerekçe düzeyinde işlenmesine imkân verir (Ali Haydar, 1330). Bu iş bölümü, modern hukuk yazımında da aranan “temiz madde—zengin gerekçe” dengesinin erken bir örneğidir.
- iv. Edebiyat-hukuk kesişimi. Edebiyatın ritim, paralelizm ve ölçülülük repertuarı, KE'de hukuk dilini pekiştiren bir araca dönüşür. Böylece metin yalnız “okunan” değil, işitilen ve hatırlanan bir dile kavuşur. Bu açıdan Mecelle, “hukuk dili” ile “edebî söylem” arasındaki geçirgenliği tarihsel ölçekte kanıtlayan özgün bir deneyimdir.
- v. Özgün katkı ve sınırlılık: Çalışmanın katkısı, KV→KE geçişinde aynı muhtevanın farklı dil mimarileriyle bambaşka bir norm etkisi ürettiğini madde ölçeğinde göstermesidir. Sınırlılığı ise seçilmiş madde çiftlerine odaklanmasıdır; bu tercih nitel çözümlemeyi keskinleştirir, fakat nicel genelleme iddiasını sınırlı kılar. Yine de ortaya çıkan örüntü (icaz, paralel yapı, terim standardı), Mecelle'nin bütününde görülen bir “ülup ilkesi”ne işaret eder.

5. Sonuç

Bu makale, KV → KE geçişi üzerinden Mecelle'nin hukuk dilini kuran edebî ve söylemsel ilkeleri ortaya koymuştur. Bulgular, üç katmanlı bir dönüşümü işaret eder: (1) icaz-fesahat dengesine dayalı kısa ve berrak cümle, (2) “asıl-istisna” ve “şart-sonuç” gibi paralel iskeletlerle kurulan ritmik söyleyiş, (3) tek-terim standardı ve cins-fasıl düzenindeki tanımlar. Bu katmanlar bir araya geldiğinde metin, yalnızca “okunan” bir kanun olmaktan çıkıp öğretilir ve alıntılanabilir bir hukuk diline kavuşmuştur.

Elde edilen sonuçlar, modern hukuk yazımı açısından da anlamlıdır. Kısa-ritmik cümle, yalnızca estetik bir tercih değil; kurumsal ikna kapasitesini ve uygulama birliğini artıran bir tekniktir. KE'de örf'e doğrudan atf yapılırken örneğin şerh/gerekçeye bırakılması, “temiz madde—zengin gerekçe” dengesini kurar; bu denge, güncel mevzuat ve yargı dili için de geçerlidir. Bu yönüyle Mecelle, “edebiyat-hukuk” kesişiminde tarihsel bir laboratuvar niteliği taşır: ritim, paralelizm ve ölçülülük gibi edebî imkanlar, hukuk dilini pekiştiren somut araçlara dönüşür.

Çalışmanın sınırlılığı, seçilmiş madde çiftleri üzerinden ilerlemesidir; dolayısıyla bulgular nitel yoğunlaşma sunar, nicel genelleme iddiası taşımaz. Bununla birlikte gözlenen örüntü—kısalık, paralel yapı, terim birliği—Mecelle'nin bütününe yayılmış bir üslup ilkesini düşündürmektedir. Gelecek çalışmalar, daha geniş bir çerçevede, dilsel ölçümlerle (ortalama cümle uzunluğu, bağlaç yoğunluğu, kip dağılımı) bu örüntüyü nicel olarak sınayabilir; ayrıca şerhler ile yargı gerekçeleri arasında alıntı-ağ ilişkilerini haritalayarak, hukuk dilinin dolaşımını görünür kılabılır.

Son kertede, bu makale aynı muhtevanın farklı dil mimarileriyle bambaşka bir kanun etkisi ürettiğini göstermiş; Cevdet Paşa'nın edebî terbiyesinin Mecelle'de hukukî mimariye dönüştüğünü ortaya koymuştur. Dilin ikna gücü ile hukuk dilinin bağlayıcılığı arasındaki bu ortak zemin, yalnız tarihsel bir miras değil, güncel mevzuat ve yargı yazımı için de pratik bir rehber sunmaktadır.

6. Öneriler

Mecelle'nin KE'de somutlaşan dil mimarisi, çağdaş kanun ve yönetmelik yazımı için üç eksenli bir çerçeve önermektedir: tek çekirdekli cümle, paralel iskelet ve terim standardı. Her madde, yüklemi erken konumlanan tek bir hüküm çekirdeği çevresinde kurulmalı; “asıl-istisna” ve “şart-sonuç” ilişkileri eş-uzunluklu cümle çiftleriyle verilmelidir. Aynı kavram alanında tek terimde karar kılmak, tanımları cins-fasıl düzeninde kısa ve artıksız biçimde kurmak hem okuma hızını artırır hem de yorum birliğini güçlendirir. Örf'e doğrudan atf yapılmalı; örnekleme ise madde metnini kalabalıklaştırmadan gerekçe/uygulama rehberine taşınmalıdır. Madde akışının “tanım → kapsam → yükümlülük → ihlâl/sonuç → tazmin” çizgisinde ilerlemesi, normu hem kavramsal hem işlevsel bakımdan şeffaflaştırır.

Karar metinlerinde, kanun cümlesine yakın kısa ve alıntılanabilir gerekçeler kullanmak ikna gücünü artırır. Paragraf örgüsü “olgu → norm → uygulama → sonuç” sırasını korumalı; her halkada eş-uzunluklu ve açık cümleler tercih edilmelidir. Dava başında belirlenen terim anahtarı (örneğin teaddî/kusur/ihmal) metnin tamamında tutarlı şekilde sürdürülmeli; böylece hem kurumsal bellek hem de kararlar arası dil birliği desteklenmelidir.

Edebî söylem ile kanun tekniği arasındaki geçişliliği görünür kılmak için yazım atölyelerinde “icaz dönüşümü” uygulamaları yapılabilir: öğrenciler “KV tarzı” uzun bir paragrafı “KE tarzı” kısa ve ritmik madde diline çevirir; önce-sonra karşılaştırmasıyla mikro-ülup farkları tartışılır. Değerlendirmede cümle uzunluğu, bağlaç yoğunluğu, terim teklifi, paralel yapı ve “alıntılanabilir gerekçe” üretme kapasitesi gibi ölçütlere dayalı bir rubrik kullanılması, yazım becerilerini sistematik biçimde geliştirir.

Bulguların genellenebilirliğini sınamak amacıyla, Mecelle'nin diğer kitaplarında da mikro-ülup taramaları genişletilmeli; Osmanlı kanunnâmeleri ve erken Cumhuriyet kodlarıyla karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak madde ritmi, terim standardı ve tanım formu arasındaki ilişkiler araştırılmalıdır. Ayrıca şerhler ile yargı gerekçeleri arasında “alıntı-ağ” ilişkilerinin haritalanması, hukuk dilinin dolaşım biçimlerini görünür kılarak edebî söylemin hukuk pratiğindeki kurucu rolünü daha açık gösterecektir.

Kaynakça

1. Ali Haydar. (1330). Dürerü'l-hükkâm. Dersaadet.
2. Aydın, M. A. (1993). Mecelle'nin yürürlükten kaldırılan altıncı kitabı: Kitâbü'l-Vedîa (KV). Osmanlı Araştırmaları, 13, 207–226.

3. Aydın, M. A., & Halaçoğlu, Y. (1993). Cevdet Paşa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 7, ss. 444-448). TDV Yayınları.
4. Baysun, C. (Yay. haz.). (1986). Tezâkir: 40 – Tetimme. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
5. Cevdet Paşa, A. (2000a). Kavâ'id-i Osmâniyye (N. Özkan, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları. Cevdet Paşa, A. (2000b). Medhal-i Kavâ'id (N. Özkan, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
6. Ellek, H. (2014). Osmanlı'da kanunlaştırma hareketleri ve Mecelle. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(6), 119-159
7. Karatepe, S. (2014). Mecelle'nin üslubu ve estetik yapısı üzerine bir inceleme. Hece Yayınları.
8. Kaşıkçı, O. (1998). İslam ve Osmanlı hukukunda Mecelle. OSAV Yayınları.
9. Keskin, H. (2025). Mecelle'nin küllî kaidelerinde yapılan söz sanatları ve yeni küllî kaide yazımındaki örnekliği.
10. *International Journal of Social Sciences Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*
11. Kıyık, M. H. (2020). Mecelle'ye giden yolda Ahmed Cevdet Paşa ve mücadelesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 35, 475-507.
12. Mardin, E. (1996). Medeni hukuk cephesinden Ahmed Cevdet Paşa, TDV
13. Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). Qualitative research: A guide to design and implementation (4th ed.). Jossey-Bass.
14. Oklay, E. (2014). Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk eğitim tarihi açısından önemi üzerine bir inceleme. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29(1), 233-251.
15. Örsten Esirgen, S. (2011). Osmanlı Devleti'nde medeni kanun tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu? OTAM Ankara Üniversitesi *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 29(29), 31-48. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000565
16. Özkan, N. (2006). Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk dili hakkındaki görüşleri ve eserleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 219-232.
17. Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.
18. Polat, N. H. (2003). Türkçenin öğretimi ve Ahmet Cevdet Paşa. *TÜBAR*, 13, 47-69.
19. Turan, Ş. (1986). Cevdet Paşa'nın kültür tarihimizdeki yeri. İçinde Ahmed Cevdet Paşa Semineri: 27-28 Mayıs 1985 Bildiriler (ss. 13-20). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
20. Uyan, Ö. (2021). Ahmed Cevdet Paşa ve Belâgat-ı Osmâniyye'sinin bir müdafaası: Hacı İbrahim Efendi'nin Temyîz-i Ta'likât'ı (Tahlil-Metin). *Edebî Eleştiri Dergisi*, 5(2), 387-419. <https://doi.org/10.31465/eeder.917835>
21. Yavuz, H. (1986). Mecelle'nin tedvini ve Cevdet Paşa'nın hizmetleri. İçinde Ahmed Cevdet Paşa Semineri: 27-28 Mayıs 1985 Bildiriler (ss. 41-101). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
22. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11. bs.). Seçkin Yayıncılık.